

Berntsen, Dyndal, Johansen (red).: Når dronene våkner Cappelen Damm 2016

Maren Garberg Bredesen
NUPI

Droner har lenge vært gjenstand for opphetet debatt, både i Norge og internasjonalt. Såkalte «targeted killings» av terrormistenkte på tvilsomt rettslig grunnlag, rekruttering av dataspillere til å bli droneoperatører, og et inntrykk av at krigføring er i ferd med å bli et videospill frakoplet fra sin brutale virkelighet har medført store juridiske og etiske utfordringer. Droner har imidlertid blitt en integrert og normalisert del av militære operasjoner, spesielt ved overvåking, informasjonsinnhenting og rekognosering. De mest avanserte av disse dronene er foreløpig semi-autonome og krever en stor grad av menneskelig styring. Samtidig pågår det en teknologisk utvikling mot fullautonome droner. Disse vil være fullt i stand til å manøvrere, orientere seg og fatte egne avgjørelser – også for leveranse av våpen. Denne teknologiske utviklingen vil gjøre de utfordringene som vi allerede står overfor i dag enda vanskeligere. På bakgrunn av dette la i 2015 Human Rights Watch og Harvard Law School frem en rapport for FN som oppfordrer til et preventivt forbud mot «killer robots».

En av de første vedkjennelsene i antologien *Når dronene våkner* er at det er noe intuitivt urovekkende med ideen om at droner vil kunne operere uten menneskelig kontroll. Det er likevel utfordrende å skulle forutsi når og under hvilke omstendigheter autonome våpensystemer vil bli tatt i bruk. Av historien vet vi at teknologiske utviklinger har gått svært raskt hvis det oppleves at de sikkerhetspolitiske utfordringene krever det. Tittelen ‘Når dronene våkner’ henspiller derfor på de foreløpig ukjente konsekvensene av en slik utvikling. Med dette som utgangspunkt ønsker boka å foregripe de etiske, juridiske, politiske og militærteknologiske problemstillingene som vil kunne oppstå i det teknologien går fra automatikk til autonomi.

Bokens første del beveger seg med analytisk aktsomhet gjennom spørsmålene knyttet opp mot droneteknologiens evne til å *revolusjonere* krigføring – en profeti mange militærteoretikere vil stille seg skeptiske til. En slik tvil erkjennes også i boka. Selv om droner vil ha stor påvirkningsevne på krigføring, så vil dette sannsynligvis følge en *evolusjonær* utvikling, formet – og begrenset – like mye av den sikkerhetspolitiske

konteksten som av militærteknologiske muligheter. I bokens andre kapittel er det likevel vanskelig å komme unna følelsen av en forestående revolusjon. Ved å ta for seg konsepter som «sverming», «moderskip», «manned-unmanned teaming» og bruk av laservåpen gis det eksempler på hvordan droner vil kunne følge svært komplekse operasjonsmønstre i fremtiden. Eksperter på droneautonomi har anslått at man kan forvente å se helautonome droner innen 2030.

Samtidig minner boken oss på at en blind satsning på revolusjonerende teknologi for å løse krigens utfordringer sjelden har vært en god tilnærming. Konsepter som tidligere var spådd å ha en revolusjonerende effekt på krig, som for eksempel nettverksbasert forsvar fra 1990-tallet, har landet med mageplask i operasjonsteatre i Afghanistan og Irak (s. 103). Likevel er imperativet om å erstatte soldater («boots on the ground») med mer kapital, satsning på ny teknologi og luftmakt blitt dominerende i vestlig krigføring. Til gjengjeld vil den teknologiske erstatningen lette det politiske presset om å unngå tap av egne soldater og gjøre legitime forsvarsøkonomiske valg. Teknologi vil derfor ikke bare effektivisere krig, men også svare til et politisk behov.

Dette viser blant annet bokas siste kapittel, som viser at utviklingen av droner i USA har vært drevet frem av slike hensyn. Andre kilder har også tatt for seg hvordan vestlig krigføring har blitt redusert til en 'military-technological fix', med den konsekvens at risikoen blir overført fra stridende til sivile (se for eksempel Stone 2011 og Shaw 2005). Boka kan i så måte også leses som en sosiologisk studie av liberale demokratiers forhold til krig og hvordan dette former vår krigføring: «To understand war, it is necessary to understand those who fight it, and vice versa» (Segal & Clever 2013).

Boka stiller også spørsmål om dagens rettssystem er tilstrekkelig utviklet til å bedømme autonome våpensystemer. Hvem skal tilskrives ansvar hvis en autonom drone viser seg å ha begått en krigsforbrytelse? På en side vil det vil oppstå en gråsoneproblematikk, hvor mangelen på spesifikke lover eller usikkerheten i gjeldende lovgivning vil skape et rettslig vakuum. Det rettslige vakuemet kan føre til en pulverisering av staters ansvar for folkerettsstridige angrep. På den annen side påpekes det at det store tolkningspotensialet i internasjonal rett vil i prinsippet også kunne favne autonome systemer. Den praktiske utfordringen med å utpeke en ansvarlig aktør vil kunne bli utfordrende, men ikke rettslig umulig.

Et annet sentralt dilemma, som ligger i spenningsfeltet mellom teknologien og jusen, har å gjøre med vurderingsprosessen i målutvelgelsen. I et scenario med autonome våpensystemer vil verifikasjonsprosessen – det vil si bekreftelsen om at målet er riktig – være overlatt til algoritmer. I boka reises det tvil rundt hvor vidt autonome systemer vil være i stand til å utvise den fornuft som rettsreglene forutsetter i utvelgelsen av legitime mål. Ut ifra de juridiske perspektivene som fremheves vil datasystemer kunne programmeres til å løse noen rettsspørsmål. Droner vil for eksempel kunne følge distinksjonsprinsippet ved å gjenkjenne ansikter og påse at ingen sivile befinner seg i målområdet. Likevel er det tvilsomt om en algoritme vil kunne gjøre skjønsmessige helhetsvurderinger, eller ta høyde for alle de eventualiteter og uforutsette forhold som krigens tåke omfavner, og samtidig ha folkeretten i mente.

I bokas etikkanalyser skilles det innledningsvis mellom optimistene og pessimistene. Førstnevnte mener at mulighetene for mer presisjon i krigføring, og med det en antatt reduksjon i humanitære kostnader, gjør oss etisk forpliktete til å bruke disse systemene. Pessimistene frykter på sin side en «moralsk frikopling», hvor den følelsesmessige frakoplingen og redusert kontroll over dødelige beslutninger bli uakseptabel. Her bidrar flere av bokens perspektiver til å løfte en debatt som ofte har vært polarisert og empirisk svak. Ved å gjennomgå en rekke lands innvendinger mot autonome våpensystemer i FN i 2014 finner boka at «ugh»-faktoren – en overordnet frykt for å miste menneskelig kontroll over liv og død – er utbredt i mange land (s. 273). Det poengteres derimot at en slik prinsipiell innvending ikke er overbevisende om ikke debatten konkretiseres rundt empiriske spørsmål, som hvordan bruken av autonome våpensystemer vil skje i praksis. Vil bruken være begrenset til operasjonsområder med få sivile? Er de tiltenkt nøye forhåndsplanlagte luft-til-bakke operasjoner eller dynamisk målbekjempelse (som er tidssensitive og krever raske, komplekse og vanskelige vurderinger av rettslig og etisk karakter)?

Boka har også tre kapitler som ser for seg hvilke politiske konsekvenser fremtidig bruk av autonome våpensystemer vil kunne ha. Grovt inndelt tar de for seg hvilken effekt disse systemene vil ha på strategisk, innenrikspolitisk og internasjonalt sikkerhetspolitisk nivå. En viktig innvending mot utviklingen av autonome våpensystemer er at de skal kunne utvikles av aktører som ikke lar seg hindre av etiske eller rettslige hensyn. En annen innvending er hvordan teknologi også kan synes å flytte grensene for makt som politisk virkemiddel. Her peker kapittel 13 på hvordan droner tvert imot kan ha en avskrekkende effekt, nettopp fordi den minimale risikoen forbundet med droner kan oppfattes som å gjøre maktbruk mer politisk tilgjengelig og dermed forhindre andre stater eller grupperinger fra å utfordre *status quo* gjennom krig.

Det hadde vært interessant om boka kunne gått mer kritisk i dybden på de antatte militærstrategiske fordelene ved luftmakt mer generelt. Helt siden britene introduserte begrepet om luftkontroll i 1919 har troen på at luftmakt alene kan øve rask strategisk effekt underbygget de fleste doktriner for luftoperasjoner. En slik oppfatning vil trolig også være førende for fremtidens bruk av autonome droner, og peker tilbake på overbevisningen om at ny teknologi vil gjøre krig effektivt, lineært og håndterbart fra luften. Resultatene fra senere luftmaktsentriske operasjoner (Kosovo i 1999, Libya i 2011, samt droneangrep i Jemen og Pakistan siden 2002) har i midlertidig reist tvil om luftmaktens evne til å alene øve «strategic impact». Kampen mot IS i Irak i dag er et godt eksempel på nytteverdien av luftangrep, men også på avhengigheten av bakkestyrker for å konsolidere den militære fremgangen. Luftmaktens relevans og strategiske verdi vil også påvirkes av utviklinger i krigens karakter. Krigsantropologen David Kilcullen har blant annet hevdet at fremtidens kriger vil i stor grad finne sted i tettbefolkede og komplekse urbane kystområder (Kilcullen 2013). Dette er operasjonsteatre som vil være utfordrende å tolke for et autonomt og luftbårent våpensystem.

Når dronene våkner er tankevekkende lesning, drevet av bokas hyppige vekslinger mellom teori og praksis. Det er stort fokus på empiri, noe som ofte har blitt neglisjert i en debatt preget av et overordnet følelsesmessig ubehag. Lest som en helhet kan

boka tidvis oppleves som rotete; flere av kapitlene overlapper, mens andre gjør forsøk på å gape over for mange spørsmål av gangen. Likevel skyldes nok dette inntrykket mest at boka gjenspeiler et relativt ferskt ordskifte om autonomi som preges av mangel på konkrete svar. Bokas evne til å favne de enormt mange og viktige problemstillingene gjør den derfor til en viktig analytisk grunnstein i en debatt som vil tilta raskt i takt med de teknologiske fremskrittene.

Kilder

- Human Rights Watch & Harvard Law School (2015). «Mind the Gap: The Lack of Accountability for Killer Robots». Tilgjengelig via: https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/arms0415_ForUpload_0.pdf
- Kilcullen, David (2013). *Out of the Mountains: The Coming Age of the Urban Guerrilla*. London: Hurst & Co.
- Segal, David R. & Molly Clever (2013). *The Sociology of War*. Oxford Bibliographies.
- Shaw, Martin (2005). *The New Western Way of War: Transfer War and its Crisis in Iraq*. Cambridge: Polity.
- Stone, John (2011). *Military Strategy: The Politics and Technique of War*. London: Continuum International Publishing Group.

Om forfatteren

Maren Gargeberg Bredeesen har en MA i War Studies fra King's College London, og er vitenskapelig assistent i forskningsgruppen for sikkerhet og forsvar på NUPI. Korrespondanse: mgb@nupi.no.